

SE NEM MEDVE, SE NEM KUTYA: A MEDVEKUTYA

A Bestiopedia az ipolytarnóci háromdimenziós film sztárja
(A GELKA KFT. ENGEDÉLYÉVEL)

Európa egykori vérmes szárazföldi ragadozó emlősei, a bestiopédák jelenlétére mind a mai napig csak lábnyomaik alapján következtethetünk. Noha sokan a medvekutyákkal azonosítják e beszédes nevű állatokat, egyértelműen bizonyítani azt még nem sikerült.

A Pécs melletti Danitz-pusztá homokbányájából származó medvekutya felső foga ...

... és fogcsírája
(KORDOS LÁSZLÓ ÉS
MÉSZÁROS ILDIKÓ FELVÉTELE)

2. rész

Sokáig misztikus, sosem volt állatnak tűnt az ipolytarnóci lábnyom nagyméretű ragadozó gazdája, amelyet most *Bestiopedia maxima*-nak nevezünk. Először 1910-ben id. Lóczy Lajos, a Földtani Intézet akkori igazgatója közölt egy fényképet a múzeumi kiállításvezetőben, majd Othenio Abel az életnyomokról 1935-ben megjelent könyvében ismertet ugyanerről a leletről készített fényképet, ahol egy nagyméretű ragadozó lábnyomát a medvekutyával, az *Amphicyon*-nal azonosítja. A könyvben megjelent fotó egy Bécsbe küldött gipszmásolatról készült, amelyről már hiányzott talpenyomatának egy jellegzetes darabja.

Ennek ellenére, amikor 1985-ben a *Bestiopedia maxima* KORDOS nevet kapta a lábnyom, az Abel-féle másolatról készített fénykép szolgált a hatalmas állat egykori jelenlétének bi-

zonyítékául, miután arra gondoltunk, hogy az eredeti példány és a másolata is elveszett. Azonban 2003-ban a Bécsi Egyetem Őslénytani Intézetének gyűjteményében sikerült megtalálni a másolatot, hátoldalán németül ráírva, hogy az eredeti példány a Magyar Királyi Földtani Intézetben van – ahol már nincs meg. A másolatról készített másolat most Ipolytarnócon, a nagycsarnok kiállításán látható. A Tasnádi Kubacska András által 1937-ben, majd 1963–1964-ben végzett ásatásokon hasonló méretű ragadozó lábnyomaira nem bukkantak rá. Ugyanekkor Erich Thenius 1948-ban az Abel-féle ipolytarnóci lábnyomot a medvekutyafélékhez tartozó *Hyaenaclurus* sp. fajjal vélte azonosnak.

Az ipolytarnóci medvekutya utáni kutatás 1993-ban folytatódott, amikor a Bükk Nemzeti Park

Igazgatósága feltárta a Nagycsarnok északkeleti részének riolitufával fedett, érintetlen lábnyomos felületét. A 36 négyzetméteres felületen összesen 236 lábnyomot lehetett megkülönböztetni, köztük 9 olyan bizonytalan formájút, amelyek valószínűleg eddig csak a korábbi fényképekről voltak ismertek, és a *Bestiopedia maxima*-val azonosíthatók. A medvekutyának gondolt ritka lábnyomok alapján készült az ipolytarnóci 3D moziban vetített és a „Miocén parkban” kiállított természetes méretű műanyag szobor rekonstrukciója is.

A tarnóci „óriás fenevad” igen nagy méretű, 20–25 centiméter átmérőjű, körformájú, sekély, több talppárnára tagolódó és öt ovális ujjnyomához esetenként hegyes karmok csatlakoznak.

Egymást taposva

A 2013-ban folytatott kutatások óta és a nagyfelbontású digitális fényképek számítógépes böngészését követően egy új ipolytarnóci ősvilág tárult elénk. Új és régen

Eduard Lartet, az Amphicyon tudományos név megalkotója

A rudabányai „Majom-szigeten” is előkerült a medvekutya
(KORDOS LÁSZLÓ FELVÉTELE)

A medvekutya szemfoga
Rudabányáról
(KORDOS LÁSZLÓ FELVÉTELE)

Kezdetben vérmesebbek voltak

Az ipolytarnóci *Bestiopedia maxima* lábnyomairól a kutatók nagy része úgy gondolja, hogy azt egy nagytestű medvekutya hagyta maga után. A medvekutya nem medvék és nem kutyák, hanem az előbbiektől függetlenül kialakult, szerteágazó leszármazási vonalakkal tagolt kihalt emlőscsalád, az Amphicyonidae tagjai. Az ősi ragadozók maradványait már a 30–35 millió évvel ezelőtti kőzetekből ki lehetett mutatni, majd leginkább a 20 és 8 millió évvel ezelőtti időszakban terjedtek el Eurázsia és Észak-Amerika középső sávjában, azután kihaltak.

Korai formáik még viszonylag kistermetűek és kifejezetten ragadozók voltak. A később kialakult fajaik már rendkívül nagytestűek és kevésbé ragadozó életmódot folytattak. Évmilliókon át környeztükben a legnagyobb testű szárazföldi raga-

Kormos Tibor ásatása 1913-ban Baltaváron

Az *Ursus ponticus* néven leírt 8 millió évvel ezelőtt élt medvekutya egyetlen ismert példánya a Vas megyei Bértaváron került elő (MÉSZÁROS ILDIKÓ FELVÉTELE)

ismert lábnyomos felszínnek letisztításával és a szokatlan fényviszonyok mellett különös lábnyomok tömege kápráztatta el a szemünket. Krokodilok, varánuszok, mindenféle kisebb kételtűek, hüllők, kisemlősök és gerinctelen állatok életnyomai egymásra taposva, ritmikusan ismétlődő milliméternyi vastagságú homokkő rétegekben megőrződve borították a több mint egy évszázada ismert ősvilági, egykori trópusi tenger- vagy folyópart időnként vízzel elárasztott fövenyét.

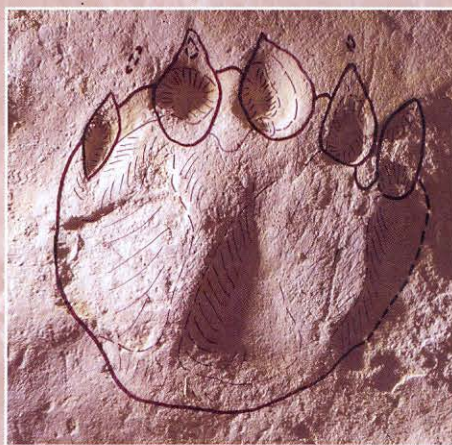
Mindaddig legfeljebb erőtlén szakirodalmi utalások sejtették, hogy Ipolytarnócon nemcsak az orrszarvúak földje, hanem azzal összefonódva a krokodiliának is nevezhető vizes élőhely szintén létezett. A mai Borókás-árok tanösvénye helyén 18–20 millió évvel ezelőtt a „bestiák völgye” húzódott, ahol időnként megjelent maga a hatalmas termetű *Bestiopedia* is.

Az Ipolytarnócon újonnan felfedezett

Bestiopedia lábnyoma

(FOTO: MÉSZÁROS ILDIKÓ)

Az Ipolytarnócon újonnan felfedezett

Bestiopedia lábnyoma és annak kirajzolt körvonala

(MÉSZÁROS ILDIKÓ ÉS KORDOS LÁSZLÓ FOTÓMONTÁZSA)

dozók közé számítottak. Fejük leginkább a medvére hasonlított, törzsük a medvénél rövidebb és teste sebb lehetett. Erős, izmos, viszonylag rövid lábakkal talpon vagy félíg talpon járva közlekedtek. Ily módon az őslénykutatók közül a francia Edouard Lartet 1836-ban *Amphicyon* névvel látta el a se medvének, se kutyának ítélt, de azokkal mégis sok hasonlóságot mutató franciaországi csont- és fogmaradványokat.

A medvekutya – annak ellenére, hogy Kaliforniától kezdve Kína, Pakisztán területén és a Közel-Keleten át Európa legtöbb részén, egymástól különböző környezetekhez, táplálkozási szokásokhoz alkalmazkodott sokféle nemzetségük és fajuk létezett – maradványai sehol sem gyakoriak. Miután nincsenek ma élő rokonaik, természetüket és testtömegüket csak a mai nagyragadozókkal összehasonlítva, a koponya, a testhossz és a fogak mérete alapján lehet rekonstruálni. A leghatalmasabbak között lehetett egy 630 kilogramm tömegű nőtényegyed is. A ma élő alaskai grizzli medve eddig ismert legnagyobb példánya 780 kilós volt. Szolidabb számítások szerint a nagy *Amphicyon*ok között a hím átlagosan 317, a nőtény pedig 157 kilogramm testtömegű lehetett.

Szemfog a Dévényi-szorosból

A Kárpát-medencében 15–8 millió évvel ezelőtt, a kezdeti középső-miocén korú tengerek, majd a kiédesedő vizű Pannon-tó egyre csökkenő vízfelületét szegélyező hegyvidékek

szubtrópusi, később szavanna jellegű szárazföldi környezetében különböző medvekutya éltek. Dévényújfalú (Devinská Nová Ves) napjainkban Pozsony külvárosa, ahol a Dévényi-szorosban a Morva a Dunába fut, s ott két, igen jelentős őslénytani leletet tartalmazó lelőhely található. Az egyikben a 15 millió évvel ezelőtti folyóvízből felhalmozódott homokba ágyazott ősgerincesek között ember-szabású ősmajmok, a közeli mészkőbánya karsztüregeiből pedig egy gibbonszerű ősmajom több csontváza, és az egyik legősibb foka koponyája mellett a nagytestű medvekutya (*Amphicyon major*) szemfoga is előkerült. A burgenlandi Gyepűfüzes (Kohfidisch) 9–10 millió évvel ezelőtti pannon-tavi partszegélyén is élt a nagy szemfogú medvekutya.

Dél-Magyarországon, a Pécs melletti Danitz-pusztá homokbányájából a kövületvadászok több tízezer, a 15–9 millió évvel ezelőtti tengerekben (cápák, tengeri tehének, fókák) és a szárazföldön élt (háromujjú ősllovak, orrszarvúak) állatok összemossott csontjaira, fogaira bukkantak, ám közöttük a medvekutya maradványai ritkán kerültek elő. Kretzoi Miklós 1985-ben egy innen származó alsó őrlőfognak még az állkapocsban megbúvó csíráját *Hubacyon* (*Kanicyon*) *pannonicus* néven új taxonként írta le.

Az *Amphicyon* egyértelműen együtt élt a 10 millió évvel ezelőtti rudabányai ősmajmokkal (*Rudapithecus*, *Anapithecus*) és sokféle növényevő állodzatával (ősllovakkal, disznókkal, szarvasfélékkel, orrszarvúakkal). Né-

hány további ősmaradvány-lelőhelyen a 6–8 millió évvel ezelőtt élt ősemlősök között itt-ott bizonytalanul még ki lehet mutatni a medvekutya egyre csökkenő, majd kihalásukhoz vezető jelenlétüket.

A baltavári medve

A leginkább elfeledett és legfontosabb hazai, 8 millió évvel ezelőtt élt medvekutyalet – egy nagyméretű, hiányos baloldali alsó állkapocs – a Vas megyében található Baltaváron (ma Bértaltavár) 1913-ban, Kormos Tivadar ásátásán került elő. A Magyarország legrégebb medvéjének tekintett példányt a felfedező új fajként

Ursus ponticus néven írta le. Már akkor, de húsz évvel később a szombat-helyi kiadású *Folia Sabariensia* folyóirat 1933. évi nyitó számában megjelent írásában is megállapította, hogy a ritka példányra egyaránt jellemzők a medvék és a kutyák ősi bélyegei. A leletet a medve (*Ursus*) nemzetségnév használata miatt az elmúlt több mint száz évben mindennek nevezték, csak *Amphicyon*-nak nem. A Földtani Intézet múzeumában elhelyezett egyetlen példányról a világ kutatói ugyanúgy elfeledkeztek, mint a *ponticus* fajnév használatáról. Mint Kormos 1933-ban írta, „a baltavári „medve pontosabb rendszertani helyét csakis jobb maradványok alapján lehetne kijelölni, miért is további ásátások fölöttébb kívánatosak lennének”. Ám a későbbi ásátások során sem sikerült újabb példányt megtalálni.

A sok egyértelmű ipolytarnóci *Bestiopedia* lábnyom mellett mindeddig még egyetlen csont vagy fog sem került elő, ami bizonyíthatná, hogy a *Bestiopedia* valójában egy *Amphicyon*, vagyis medvekutya volt. Ipolytarnócon mindeddig annak sincs nyoma, hogy a *Bestiopedia* milyen állatra vadászott vagy dögevő hiénaként viselkedett volna. Pedig Portugáliában egy Ipolytarnóccal nagyjából egykorú ősmaradvány-lelőhelyen az *Iberotherium*nak nevezett orrszarvú állkapocstörredékén kimutatták az *Amphicyon giganteus* harapsnyomát!

**KORDOS LÁSZLÓ
MÉSZÁROS ILDIKÓ**